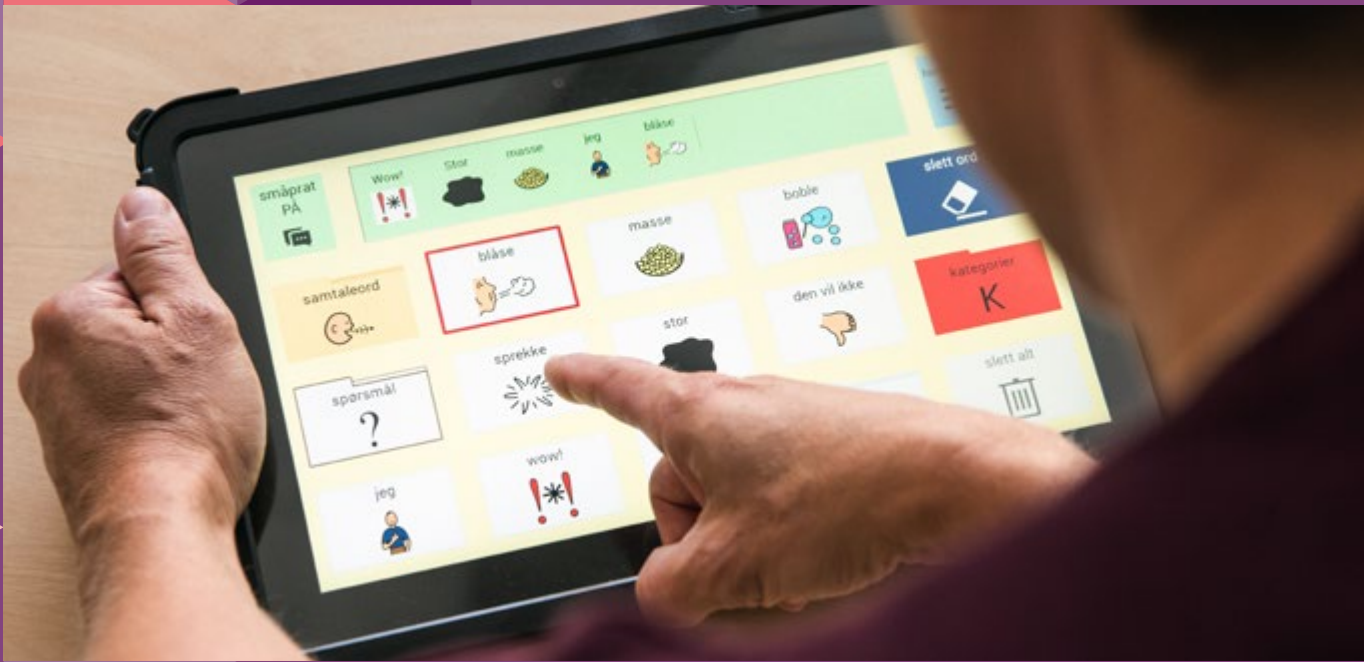

«Hvem gjør hva?» – på ASK-området

I denne veilederen finner du en oversikt over hvem som gjør hva når det kommer til hjelpemidler og tjenester for personer som bruker **ASK – alternativ og supplerende kommunikasjon**.

Veileder i hjulepemidler og tjenester

– for personer med behov for ASK – alternativ og supplerende kommunikasjon

Dette er en veileder for deg som er ansatt i barnehage eller skole/-voksenopplæring, og som har- eller skal ha ansvar for personer med behov for ASK – alternativ og supplerende kommunikasjon. Personer med behov for ASK har lite eller ingen talespråk. ASK er alt som hjelper en person til å kommunisere.

I veilederen defineres hjelpemidler som kommunikasjonshjelpemidler, og tjenester som kartlegging, utredning, rådgivning, veiledning og liknende. Veilederen er utviklet på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet, i samarbeid med representanter fra habiliteringstjenesten og NAV hjelpemiddelsentral.

Veilederen er delt inn i følgende tema:

- Hvem kan hjelpe?
- Hva må gjøres først?
- Kartlegging og utredning
- Kommunikasjonshjelpemidler og tjenester
- Slik søker du
- Oppfølging og videreutvikling
- Lovverk og rettigheter

Hvem kan hjelpe?

Her finner du en kort oversikt over de aktuelle instanser som kan bidra med hjelpemidler og andre tjenester for personer med behov for ASK – alternativ og supplerende kommunikasjon.

Oversikt over hjelpeapparatet

Illustrasjonen over viser hvordan sektorene er organisert. Ofte vil personer med behov for ASK ha behov for støtte fra fagpersoner fra flere sektorer, og fra flere nivå, gjerne samtidig. Dette kan oppleves som uklart. I denne veilederen er målet å gi en oversikt over hvor du kan søke hjelp og hvem som gjør hva.

Kommunale tjenester

Ulike instanser på kommunalt nivå kan være aktuelle samarbeidspartnere og tjenesteytere for personer med behov for ASK. Kompetansen i kommunens hjelpeapparat vil være avgjørende for hva kommunen kan bidra med. Omfanget av, og innholdet i tjenestene vil variere ut fra utfordringene som personen har.

Kommunal helsetjeneste

Helsestasjonen kan bidra med kartlegging og grunnleggende undersøkelser på det medisinske området.

Fastlege

Fastlegen kan bidra med kartlegging og grunnleggende undersøkelser på det medisinske området, samt henvise til spesialisthelsetjenesten.

Kommunal fysioterapi

Alle kommuner skal ha en kommunal fysioterapitjeneste. De er ofte samarbeidspart når man skal vurdere personens motoriske forutsetninger for å betjene en kommunikasjonsløsning.

Kommunal ergoterapi

Fra 2020 blir ergoterapi en lovpålagt tjeneste i alle kommuner. Ergoterapeuter kan bistå med kognitiv og motorisk rehabilitering samt tilrettelegge for gode ergonomiske løsninger.

Rehabilitering i kommunen

Ved en ervervet skade kan det være behov for kognitiv og/eller fysisk rehabilitering, for å kunne oppnå best mulig funksjonsene, også knyttet til kommunikasjon.

Barnehage, skole og voksenopplæring

Både barnehage og skole/voksenopplæring har ansvaret for å gi barnet/eleven opplæring i bruk av sin kommunikasjonsform. Dersom barnehagen eller skolen/voksenopplæringen ikke har kompetanse på ASK, må de søke støtte fra PP-tjenesten i kommunen.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)

Alle kommuner og fylkeskommuner har en PP-tjeneste. De gjennomfører kartlegging og utredning, og utarbeider sakkyndig vurdering, og hjelper barnehagen, skolen og voksenopplæringen med å tilrettelegge det pedagogiske opplegget.

Regionalt og statlig hjelpeapparat

NAV Hjelpemiddelsentral

NAV Hjelpemiddelsentral er en statlig etat med fylkesvise tjenester innenfor hjelpemidler og tilrettelegging. De har et overordnet og koordinerende ansvar for hjelpemidler til funksjonshemmede i sitt fylke, og er et ressurs- og kompetansesenter for offentlige instanser og andre som har ansvar for å løse utfordringene til personer med ulike funksjonsnedsettelse. NAV hjelpemiddelsentral sine tjenester er tilgjengelig for mennesker i alle aldersgrupper. NAV Hjelpemiddelsentral har ansvar for tildeling av hjelpemidler knyttet til ASK. I tillegg til å tildele hjelpemidler, bistår NAV Hjelpemiddelsentral kommuner, arbeidsgivere og andre samarbeidspartnere med rådgivning, veiledning, opplæring og tilrettelegging av tekniske forhold knyttet til kommunikasjons(hjelpe)midlene.

Habiliteringstjenesten

Habiliteringstjenesten er en del av sykehus-systemet i Norge, og er organisert regionalt. Alle fylker i landet har minst ett sykehus som har en habiliteringstjeneste. Habiliteringstjenesten er en del av spesialisthelsetjenesten.

Habiliteringstjenesten yter tjenester til barn og voksne som har medfødt eller tidlig ervervet funksjonsnedsettelse og/eller utviklingsforsinkelser/utviklingsforstyrrelser. Mange har behov for ASK, og habiliteringstjenesten kan bistå med veiledning til kommuner på dette området.

Statped

Statped er en statlig etat underlagt Utdanningsdirektoratet. Statped skal støtte PP-tjenesten på definerte fagområder, når de ikke har tilstrekkelig kompetanse. Mange kommuner og fylkeskommuner mangler kompetanse på ASK, og da kan PPT søke om bistand fra Statped for å øke kompetansen kommunalt og fylkeskommunalt.

Hva må gjøres først?

Når man får ansvaret for et person uten funksjonell tale vil det være viktig at man ikke venter og ser, men at man kommer i gang med kommunikasjonsstøtte så raskt som mulig.

Det første man må gjøre, er å skaffe seg en oversikt over personens forutsetninger. Det vil være nødvendig med en grundig kartlegging og utredning, men en del kan du som er nærmest personen gjøre selv. Noen ganger er dette allerede gjort. Da må man samle den informasjonen man har og gjøre en vurdering ut fra denne. Andre ganger er du den første som oppdager behovet, og den som må starte opp kartleggingen. Nedenfor finner du tips og råd til hva du kan starte opp med.

Hvor går du når du trenger mer hjelp?

Det kommunale hjelpeapparatet vil kunne gi støtte og veiledning på mange områder til de som skal gi det daglige opplærings-tilbudet. Som tilsatt i barnehage og skole/-voksenopplæring går du til leder, som evt. henviser videre til PPT i kommunen. PPT er første instans for barnehager og skoler, når de er bekymret for en persons språkutvikling.

Kartlegging og utredning

Det er nødvendig med en bred tverrfaglig utredning før man kan velge en kommunikasjonsløsning. Før man går i gang med kartleggingen bør man avklare hva utredningen skal gi svar på.

Grunnutredningen foregår vanligvis i kommunen med bistand fra habiliterings-tjeneste eller sykehus. Noen ganger bidrar også Statped med utredningsarbeid, i saker hvor det er bedt om bistand fra kommunen.

Husk:

- Tenk på hvordan språkmiljøet er
- Innhent informasjon om personen
- Oppfatt når personen kommuniserer
- Vær oppmerksom på egen kommunikasjon
- Bruk det du kan
- Ha en positiv innstilling
- Vær ambisiøs
- Bruk observasjon

Observer og undersøk om eller hvordan personen:

- bruker blikket
- ser mot andres ansikt
- smiler mot andre
- ser etter gjenstander
- forstår at man kan få noe til å skje, årsak - virkning
- mestrer eller viser felles oppmerksomhet?
- peker

Talespråk:

- Hvor mye snakker personen?
- Hvor mye forstår dere av det personen sier?
- Forstår alle like mye?
- Hva forstår personen?
  - Av ord?
  - I kjente og ukjente situasjoner/tema?
  - Med kjente og ukjente personer?
- Hvilken støtte hjelper personen til å forstå bedre?
- Hvordan henvender personen seg til deg?
  - Lyder
  - Talespråk
  - Gester
  - Tegn
  - «Drar» i deg

Kommunale oppgaver

Grunnutredningen er i hovedsak et kommunalt ansvar. PP-tjenesten bør ha en sentral rolle i dette arbeidet, i samarbeid med barnehage eller skole. Andre viktige samarbeidsparter er fastlege, helsestasjon, fysioterapeut, ergoterapeut eller logoped. Kompetansen i kommunens hjelpeapparat vil være avgjørende for hva kommunen kan bidra med i en utredning.

En utredning kan starte allerede i løpet av et barns første leveår. Den kan også komme i gang på et seinere tidspunkt. Den første utredning vil vanligvis starte i kommunal regi eller gjennom helse hvor barneklinnikk, ortoped eller barnehabilitering starter opp en utredning.

Det vil ofte være naturlig at kommunen bidrar på følgende områder:

Helse/ somatisk: Fastlege/ helsesøster bidrar ofte med de grunnleggende undersøkelsene på det medisinske området.

Motorikk: Når man skal velge en kommunikasjonsløsning er det viktig å vurdere hvordan personen selv kan betjene denne. De første vurderingene av personens motorikk gjøres vanligvis av kommunal fysioterapeut.

Språk – og kommunikasjonsferdigheter:

Kartlegging av språk og kommunikasjon gjennomføres ofte av ansatte i barnehage og skole, logopeder eller ansatte i PPT så langt det lar seg gjøre

Forståelse (kognisjon): Undersøkelse av evnenivå og generell forståelse krever spesiell sertifisering og gjennomføres av fagpersoner med formell test -og utredningskompetanse. Psykologer eller pedagoger i PPT kan bistå med dette.

Miljømessige forhold: Kommunikasjon foregår i samspill med andre, og forhold utenfor individet vil derfor ha avgjørende betydning når en av partene har kommunikasjonsvansker. Dette kommer best frem i en kombinasjon av observasjon og drøfting med nærpå personer/pedagoger/ andre. PPT vil kunne vurdere miljømessige forhold rundt personen som en del av grunnutredningen, eventuelt i samarbeid med spesialisthelsetjenesten eller Statped.

Hva bør kartlegges og utredes?

Grunnutredning:

Utredning som kan bidra til valg av egnet kommunikasjonsløsning må belyses fra flere områder.

De viktigste områdene å undersøke er:

- Helsetilstander og somatikk
- Sanser
- Motorikk (inkludert posisjonering og bevegelse)
- Språk – og kommunikasjonsferdigheter
- Forståelse (kognisjon)
- Miljømessige forhold og kompetanse i omgivelsene

ASK-utredning:

For å finne ut hva som vil være egnet kommunikasjonsmiddel, er det nødvendig å gjennomføre en ASK-utredning. Denne foregår gjerne over litt tid. Det er vanlig at utprøving av aktuelle tiltak og hjelpemidler foregår parallelt med grunnutredningen.

I en ASK-utredning vil følgende inngå:

- Valg av uttrykksform (grafiske tegn, håndtegn, taktile tegn)
- Valg av aktuelt symbolsystem (piktogram, ikoniske symboler, bliss eller skrift)
- Vurdering av kompleksitet i løsningen (hvor stort ordforråd/ hvor mange symboler)
- Betjening (hvordan kan personen betjene hjelpemidlet sitt)
- Valg av aktuelt hjelpemiddel (hvilket hjelpemiddel er egnet til denne personen)
- ASK i bruk (hvilken kompetanse finnes)

NAV hjelpemiddelsentral

Hovedregelen er at NAV hjelpemiddelsentral ikke kartlegger selv, men støtter seg til kartlegginger som er gjort av andre, for eksempel av habiliteringstjenesten eller Statped.

NAV hjelpemiddelsentral har som rutine å etterspørre kartlegging på syn, hørsel, kognisjon, språkforståelse, symbolforståelse og betjening. Rullestolbrukere bør ha vært i kontakt med fysio-/ergoterapeut i forhold til vurdering av posisjonering.

Habiliteringstjeneste

Habiliteringstjenesten kan ha en viktig rolle i kartlegging og utredning av personer med behov for ASK. Personen må være henvist til habiliteringstjeneste for å kunne motta tjenester. Her er ulike områder som habiliteringstjeneste kan bidra med, i arbeid med utredning. Merk at det i mange tilfeller er nødvendig med et samarbeid med instanser på kommunalt nivå.

Spesialisthelsetjenesten har ansvar for de sakene som er komplekse å utrede, der hvor pasienten har tilstander som er omtalt i prioriteringsveilederen for spesialisthelsetjenesten.

Grunnutredning

Helse/ somatisk: Leger og sykepleiere gjennomfører utredninger på det medisinske området. Den medisinske utredningen vil være en vesentlig del av grunnutredningen når barn ikke utvikler språklige ferdigheter som forventet.

Sanseinntrykk: Utredningen av hvordan personer oppfatter- og forstår egne sansene er ofte en del av den medisinske utredningen. Når personer ikke utvikler talespråk vil det alltid være nødvendig å undersøke hørselen, og dette gjøres ofte i regi av spesialisthelsetjenesten. Synet er viktig for å oppfatte og tolke det vi ser. I spesialisthelsetjenesten undersøker en øyelege eller optiker hvordan øyet fungerer.

Motorikk: Vurderinger kan gjennomføres av fysioterapeut i habiliteringen.

Språk – og kommunikasjonsferdigheter: I habiliteringstjenesten vil ofte utredning av språk- og kommunikasjonsferdigheter være en del av en helhetlig utredning.

Forståelse (kognisjon): Undersøkelse av kognisjon og generell forståelse krever spesiell sertifisering, og gjennomføres av fagpersoner med formell test- og utredningskompetanse. Dette har habiliteringstjenesten kompetanse på.

Miljømessige forhold: Å vurdere en person i en grunnutredning vil innebære en vurdering av omgivelsene rundt personen. Habiliteringstjenesten kan vurdere miljømessige forhold rundt personen, som en del av grunnutredningen.

Spesialisthelsetjenesten vil kunne bidra med råd og veiledning knyttet til en ASK-utredning.

Statped

Statped kan bistå inn i kartlegging av barn og elever som har behov for ASK. I Statped finnes det kompetanse på bruk av ulike kartleggingsmateriell og tester som kan være relevante.

Fordi Statped skal være en støtte til PP-tjenesten der hvor det mangler kompetanse, vil det variere mellom kommune/fylkeskommune hva det er behov for.

Aktuelle områder for Statped å bistå inn i kartlegging og utredning, er språk/kommunikasjon, forståelse (kognisjon) og miljømessige faktorer.

Kommunikasjonshjelpemidler og tjenester

I denne veilederen defineres hjelpemidler som kommunikasjonshjelpemidler, og tjenester som kartlegging, utredning, rådgivning, veiledning og liknende. Her får du en oversikt over hvilke instanser som formidler hjelpemidler og andre tjenester på ASK-området, og hvilke typer kommunikasjonshjelpemidler som finnes.

Ulike typer kommunikasjonshjelpemidler:

Papirbaserte kommunikasjonsmidler

Eksempler på ikke-teknologiske løsninger er symbolkort, tematavler og kommunikasjonsbøker som er bygget opp på ulike språklige nivåer, og med ulike betjeningsmuligheter.

Symbolkort

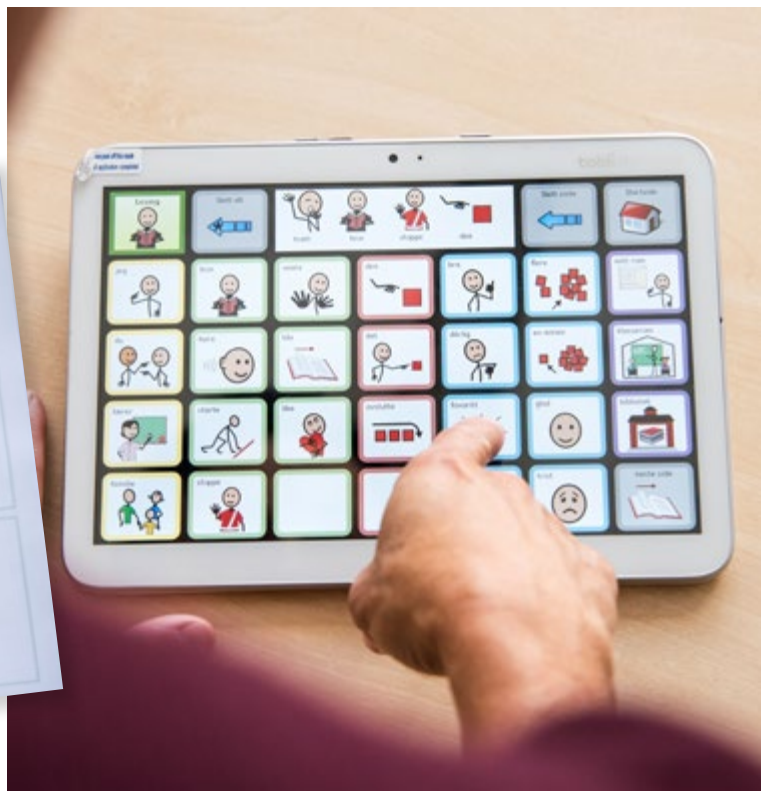
Dette er enkeltstående grafiske symboler som er printet på kort i ulike størrelser. Symbolene er tenkt brukt for personer med behov for ASK i oppstartsfasen, og det er ofte kommunikasjonspartnere som benytter de i starten for å gi ASK-bruker tilgang på ord. Det finnes ferdige symbolsett, eller du kan lage ved hjelp av ulike programvare

Fordeler

- Lett å bruke for å benevne ord eller ting i hverdagen
- Lett å benytte på ulike arenaer/steder med tanke på å gjøre språket tilgjengelig
- Lett å starte med når brukeren er på et tidlig språklig nivå (setninger med 1-2 ord)

Ulemper

- Tungvint å ha med seg rundt
- Kan være vanskelig å oppnå fast plassering av ordforrådet

Tematavler

På tematavler eller samtaletavler er de grafiske symbolene organisert på et ark. Ordene du har tilgang til her handler alle om samme tema, eller de er hyppig brukte ord som kan benyttes i ulike situasjoner (kjerneord). Ved hjelp av en tavle kan du lett kombinere flere ord. Det finnes ferdige tavler, eller du kan lage selv. Bruk av tematavler setter krav til syn og motorikk, men det kan benyttes ulike betjeningsmåter som gjør at ASK-brukeren kan peke ut det han vil si.

Fordeler

- Flere ord er tilgjengelig i en aktivitet
- Mulig å lage setninger
- Symbolene har fast plassering
- Oversiktlig, lett å bruke

Ulemper

- Svært begrenset ordforråd

Kommunikasjonsbøker

Kommunikasjonsbøker er bøker med ordforråd. Bøkene kan være organisert på ulike måter, for eksempel etter kategorier eller tema. Bøkene innehar ulike språklige utviklingsnivåer. Det finnes ferdige bøker som er mulige å tilpasse. Du kan også utarbeide egne kommunikasjonsbøker.

Fordeler

- Kan benyttes i alle situasjoner og med ulike utgangsstillinger
- Har ordforrådet tilgjengelig i alle situasjoner
- Ikke avhengig av strøm

Ulemper

- Tar større plass og blir tyngre ved utvidelse av ordforråd (legger til nye ord)
- Brukeren er avhengig av at noen setter sammen og tolker det han/hun peker på til meninger
- Krever redigering for å få plass til nye ord

Ulike typer teknologibaserte kommunikasjons hjelpemidler og betjeningsutstyr

Det finnes en rekke ulike programmer og app-er for alternativ og supplerende kommunikasjon, og muligheter til å betjene disse.

De vesentligste forskjellene er hvor omfattende ordforrådet er, og hvordan det er organisert. Videre er det forskjell med tanke på hvilken plattform de fungerer på, og hvordan de kan betjenes. Det er også forskjell på hvilke symbolsystemer som er brukt, og hva slags andre funksjoner som er tilgjengelige. Tradisjonelt har de fleste teknologiske hjelpemidlene vært Windows/PC-baserte, men det er et stadig økende tilfang av flere app-er, både for iOS/Apple og android/Windowsbaserte nettbrett. I denne oversikten er det satt et skille mellom programmer og apper, selv om forskjellene blir stadig mindre.

Datamaskin og kommunikasjonsprogrammer (for PC):

Felles for programmene er at de har et omfattende oppsett for kommunikasjon. Oppsettene har mange muligheter for å kunne tilpasses til den enkelte. Med disse kan man produsere tale ved bruk av symboler eller tekst, med syntetisk eller innspilt stemme. Kommunikasjonsmidlene kan betjenes på ulike måter, se mer om dette under punktet «betjening».

App-er for nettbrett/smarttelefon:

Appene kommer med ferdige ordforråd, eller oppsett for kommunikasjon, og muligheter for å kunne tilpasses til den enkelte. Det er stor variasjon i hvor komplekse disse systemene er. Noen app-er er enkle, og kan ikke erstatte et fullstendig ordforråd, men kan brukes i avgrensede sammenhenger. Andre app-er er mer avanserte. Fordelen med app-er er at nettbrettet er lett og hendig å ta med seg, og redigeringsfunksjonene er ofte intuitive og lett gjenkjennelige for de som har noe erfaring med nettbrett.

Flere funksjoner enn kommunikasjon:

Programmene til PC har ofte flere funksjoner i tillegg til kommunikasjonsprogrammet, som er tilrettelagt for alternativ betjening. Eksempler på dette er muligheter for fotografering, e-post, tekstmeldinger, telefon, og omgivelseskontroll. Dette kan være spesielt nyttig for de som bruker en betjeningsmåte som gjør det vanskelig å bruke de vanlige programmene for PC/nettbrett. Tilpasningene i programvaren gjør da at det går an å styre disse funksjonene for eksempel med øynene.

Nettbrett og smarttelefoner har også en rekke andre funksjoner som kan være nyttige, men det er viktig å være oppmerksom på at det innebærer at personen må gå ut av oppsettet for kommunikasjon, og i praksis medfører dette at vedkommende mister muligheten til å kommunisere når dette er i bruk.

Betjeningsutstyr:

Øyestyling:

Datamaskinen tilpasses den enkeltes blikk, og man styrer maskinen ved å føre blikket over skjermen, for å velge/klikke på et objekt ved å blunke eller holde blikket festet til det over tid. For personer med nedsatt bevegelsesevne kan øyestyling være en hensiktsmessig betjeningsløsning. Dette kan være krevende å bruke, og forutsetter en del trening. Det er også viktig at det ligger en grundig synsutredning til grunn før man velger en slik løsning.

Bryter og skanning:

For personer som har mulighet til å betjene en bryter med for eksempel hånd eller hodebevegelse, kan en bryterløsning være nyttig. Maskinen skanner over ulike felt på skjermen, og personen velger med bryter når markøren er over det feltet som han eller hun ønsker å aktivere.

Hodemus:

Med en hodemus bruker man hodets bevegelser for å flytte musepekeren på skjermen.

Andre betjeningsmuligheter er vanlig eller tilpasset tastatur og mus, eller berørings-skjerm.

Tjenester og hjelpemidler fra NAV hjelpemiddelsentral

Hjelpemidler

NAV hjelpemiddelsentral har en helt sentral rolle knyttet til utprøving, teknisk tilpassing og innvilgelse eller utlån av hjelpemidler. De har kjennskap til et bredt spekter av ulike kommunikasjonshjelpemidler. Dette gjelder både papirbaserte, lav- og høyteknologiske hjelpemidler. NAV hjelpemiddelsentral følger rammeavtaler, anbud og prisforhandlinger for valg av hjelpemidler.

Personer med vesentlig og varig nedsatt funksjonsevne har rett til hjelpemidler og tilrettelegging fra NAV hjelpemiddelsentral. Med varig nedsatt funksjonsevne menes funksjonsnedsettelse som har vart, eller forventes å vare, over 2 år.

Tiltakene skal være nødvendige og hensiktsmessige for å bedre personens funksjonsevne i dagliglivet.

Nødvendig innebærer at det i den enkelte sak skal vurderes hvorvidt ytelsen er medisinsk nødvendig og om brukers behov for hjelp kan løses på annen eller rimeligere måte. Alternativet kan være et annet rimeligere tiltak, men det kan også være andre tiltak utenfor folketrygden. Det er ikke adgang til å yte stønad utover det som er tilstrekkelig for å bedre funksjonsevnen.

Med *hensiktsmessighet* menes at hjelpemidelet skal fungere på en slik måte at bruker kan nyttiggjøre seg den og at den avhjelper brukers funksjonsnedsettelse.

Andre tjenester

- Opplæring og gjennomgang av maskinvare og programvare
- Workshops
- Vurdering av søknader om bytte av kommunikasjonsløsning

Tjenester fra habiliteringstjenesten

Hjelpemidler:

Habiliteringstjenesten kan bistå søker/foresatte i valg av type kommunikasjonsløsning, samt gi eventuell hjelp i søknadsprosessen. Forøvrig er det ikke spesialisthelsetjenestens oppgave å innvilge hjelpemidler.

Andre tjenester:

Spesialisthelsetjenesten kan tilby følgende tjenester:

- Tidlig identifisering
- Bidra med medisinsk diagnostisering og utredning – som for eksempel kan være en del av grunnutredningen eller ASK-utredningen. Habiliteringen gjør ofte supplerende undersøkelser til grunnutredningen som det kommunale hjelpeapparatet eller kommunale hjelpeavdelinger på sykehuset har gjort
- Habiliteringstjenesten er ofte en samarbeidspart ved ASK-utredning. Denne foregår gjerne i et samarbeid mellom flere instanser, avhengig av funn fra grunnutredning og eventuell diagnose.
- Medisinsk oppfølging

Tjenester fra Statped

Hjelpemidler

Statped tildeler ikke hjelpemidler.

Andre tjenester

Det kan søkes om:

- Råd og veiledning til kommuner og fylkeskommuner i enkeltsaker eller på systemnivå
- Kompetanseheving
- Kurs og konferanser

- Statped skal ha oversikt over tilgjengelige læringsressurser på det spesialpedagogiske området
- Veiledningsmaterieell
- Statped skal medvirke til å utvikle bruken av digitale læringsressurser for barn og elever med særskilte behov i henhold til barnehage- og opplæringsloven

Slik søker du:

Her finner du informasjon om hvordan du kan søke om hjelpemidler eller tjenester fra de ulike instansene.

Kommunale tjenester

Fysio- og ergoterapi

Personer med behov for bistand fra fysioterapeut kan oppsøke fysioterapeut direkte. Det er en forutsetning for stønad at pasienten går til en fysioterapeut som har driftsavtale med kommunen. Fra 2020 blir ergoterapi, i likhet med fysioterapi, en lovpålagt tjeneste for kommunene.

PPT

En henvisning til PPT kan sendes via barnehage/skole eller helsestasjon. Foresatte kan henvende seg direkte.

Logoped

Les mer om hvordan du søker tjenester fra logoped her: <https://helsenorge.no/-behandlere/behandling-hos-logoped-eller-audiopedagog>

NAV hjelpemiddelsentral

Alle som har behov for det, kan søke om kommunikasjons hjelpemidler fra NAV hjelpemiddelsentral. Du kan søke om utprøving, eller et bestemt hjelpemiddel.

Søknadsskjema finner du her:

<https://www.nav.no/no/Person/Skjemaer-for-privatpersoner/Skjemaer/Hjelpemidler+og+tilrettelegging/Kommunikasjon+og+kognisjon>

Dersom du er usikker, kan du ta kontakt med NAV hjelpemiddelsentral i din region for å få veiledning.

Habilitering

Henvisning til spesialisthelsetjenesten kommer vanligvis fra fastlege. I tillegg kan det komme henvendelser via barneklinnikk eller andre avdelinger i sykehuset. Det vil ofte være aktuelt å samarbeide med fastlegen hvis man ønsker bistand fra habiliteringstjenesten.

Du finner informasjon om prioriteringsveilederen for habilitering av barn og unge i spesialisthelsetjenesten her: <https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/habilitering-av-barn-og-unge-i-spesialisthelsetjenesten>

Statped

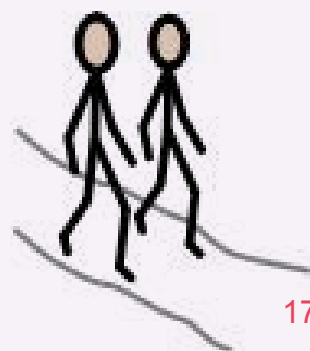
Statped skal bistå kommuner og fylkeskommuner ved å gi likeverdige spesialpedagogiske tjenester i hele landet. Med tanke på ASK er det to mulige veier å kunne søke for deg som har et barn eller en elev med behov for ASK:

PPT i kommunen kan søke om tjenester

Søknader sendes til:

www.statped.no/soknad

Søknader kommer også inn etter avtale med spesialisthelsetjenesten.

Oppfølging og videreutvikling

Når du har gjort en grundig kartlegging, valgt et egnet hjelpemiddel og kommet i gang med tiltakene, så vil det alltid være behov for å se på hvordan man kan videreutvikle kommunikative ferdigheter.

Teamarbeid

I Utdanningsdirektoratet sin ASK-veileder for skole og barnehage anbefales å opprette et ASK-team i arbeidslaget rundt personen som skal bruke ASK. Dette teamet bør møtes jevnlig, og må koordineres av en kommunal instans. Gjerne noen som har jevnlig kontakt med personen som bruker ASK. Foreldre og pårørende bør ha en plass i dette teamet.

Teamet bør lage en kommunikasjonsplan som sikrer oppfølging av ASK-intervensjonen, opplæring av både personen selv og kommunikasjonspartnere, samt avklarer hvem som har ansvar for å følge opp avtalte tiltak til hvilken tid. Planen bør også beskrive behovet for kontortid og tid til å utvikle kompetanse hos kommunikasjonspartnere.

Avsatt tid til utvikling av språket

Alle kommunikasjonshjelpemidler krever jevnlig oppdatering for å sikre kommunikativ – og språklig utvikling.

Både papirbaserte og elektroniske kommunikasjonshjelpemidler vil kreve ukentlig oppfølging med programmering og tilrettelegging for nye ord. Dette er forankret i Barnehagelovens § 19i og Opplæringslovens § 2.16/ 3.14.

Opplæring

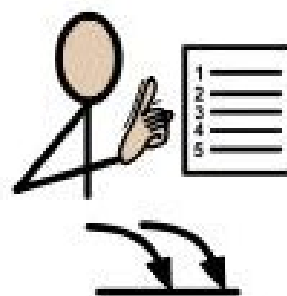
Å lære og kommunisere på en annen måte enn med tale, krever god ASK-kompetanse hos de som skal lære personen dette. Forslag: Det er derfor viktig at de som arbeider med ASK har mulighet til å få opplæring i bruken.

Kommunikasjon gjennom skriftspråk

Opplæring i lesing og skriving skal alltid inngå som et tiltak i en ASK-oppfølging. Personer som lærer seg å lese, vil få nærmest ubegrensede muligheter til å kommunisere selvstendig.

Revurderinger

I oppfølging av kommunikasjonsløsninger vil det være behov for å gjøre både reutredninger og revurderinger med jevnlig mellomrom. Mennesker utvikler seg og lærer seg nye språklige ferdigheter, og kan da ha behov for et annet hjelpemiddel eller en annen måte å betjene dette på. Da hender det at det bør gjøres en ny utredning, samt søke på et annet mer egnet kommunikasjonshjelpemiddel. I noen tilfeller vil det også være behov for nye tjenester.

Her finner du lenker til relevante retningslinjer og lovverk knyttet til hjelpemidler og tjenester for personer med behov for ASK.

Lovverk og føringer for forvaltning av hjelpemidler

Les om rettigheter knyttet til hjelpemidler her:

<https://www.nav.no/no/Person/Hjelpemidler/Hva+har+du+vansker+med/tale-og-spr%C3%A5k>

Lovverk og føringer for spesialisthelsetjenesten

Les mer om føringer for habilitering og rehabilitering her:

<https://helsenorge.no/hjelpetilbud-i-kommunen/habilitering-og-rehabilitering>

Prioriteringsveiledere for helsetjenesten:

<https://www.helsedirektoratet.no/tema/prioritering-i-helsetjenesten>

Lovverk og føringer for opplæringssektoren

Les om rettigheter for barn som bruker ASK i barnehagen her:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/ask/ask-i-barnehagen/rettigheter/>

Les om rettigheter for elever som bruker ASK i skole/voksenopplæring her:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/ask/ASK-skole/rettigheter/>

@statped
statped.no

Widgit Symbols © Widgit Software 2002-2019
Norsk: NorMedia AS

Foto: Morten Brun (side 3, 16), Helge Hansen (forside, side 2, 6-13) – Montag
og Jonas Boström (side 14) – Montag

Design og ombrekking: Miksmaster · www.miksmaster.no